

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Теорія держави та права»

обов'язкових компонент освітньої програми

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

08 Право (081 Право)

за темою

«Законодавство, його система і систематизація»

м. Харків

2023 рік

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 2023 р. №

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. №8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 2023 р. №

Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін
(протокол від 18.08.2023 р. № 8).

Розробники:

1. Професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент **А. М. Шульга**.
2. Професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент **І.М. Погрібний**

Рецензенти:

1. Доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент **О. С. Передерій**.
2. Професор кафедри теорії та історії держави і права факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **І. Л. Невзоров**.

План лекції

- 1. Тлумачення терміна «законодавство» Конституційним Судом України**
- 2. Система законодавства**
- 3. Співвідношення системи законодавства і система права**
- 4. Систематизація нормативно-правових актів та її форми**

Література:

1. Оборотов Ю. М., Завальнюк В. В., Овчиннікова А. П. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції: монографія. Фенікс, 2019. С. 420.
2. Кузьмін, С.А. Теорія держави та права в питаннях і відповідях : посібник. - Київ : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2015. 122 с.
3. Проблеми теорії та історії держави і права : зб. статей / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін.. Львів; К. : ЛьвДУВС, 2011. 164 с.
4. Дудаш Т. Деякі герменевтичні поняття у теоретичній та практичній юриспруденції / Т. Дудаш // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 50. Львів: Вид. ЛНУ ім. Івана Франка . 2010 . С. 19-24
5. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види / Н. М. Пархоменко // Часопис Київського університету права . – 2012 . - №1 . - С. 338-342.
6. Плавич В. П. Феномен права як соціорегулятор і модель правової дійсності / В. П. Плавич // Часопис Київського університету права . – 2011 . - №1 . - С. 9-13.
7. ПРОБЛЕМИ ОФІЦІЙНОГО ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ В УКРАЇНІ // https://minjust.gov.ua/m/str_10086

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. <https://rada.gov.ua> - офіційний портал Верховної Ради України.
2. <https://www.kmu.gov.ua/ua/npasearch> - єдиний веб-портал органів виконавчої влади (Урядовий портал).
3. <http://www.ccu.gov.ua/> - офіційний веб-сайт Конституційного Суду України.
4. www.president.gov.ua - офіційний веб-сайт Президента України.
5. <http://www.ombudsman.gov.ua/> - офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
6. <http://www.vru.gov.ua/> - Офіційний сайт Вищої ради правосуддя.
7. <http://www.rnbo.gov.ua/> - Офіційний веб-сайт Ради національної безпеки і оборони України.
8. <https://rp.gov.ua/home/> - офіційний сайт Рахункової палати України.

ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНА «ЗАКОНОДАВСТВО» КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

У п. 3 Рішення Конституційного Суду України (КСУ) від 09. 07. 1998 р. (справа про тлумачення терміна «законодавство») говориться, що термін «законодавство» досить широко використовується в правовій системі в

основному у значенні сукупності законів і інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права.

Цей термін без визначення його змісту використовує і Конституція України (ст. 9, 118, п.2 Перехідних положень). У законах, залежно від важливості й специфіки суспільних відносин, які регулюються, цей термін вживається в різних значеннях: в одних маються на увазі тільки закони, в інших, насамперед кодифікованих, у поняття «законодавство» включаються як закони й інші акти Верховної Ради України, так і акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а в деяких випадках - також і нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади.

Оскільки зазначена справа пов'язана з конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення п.3 ст.21 Кодексу законів про працю України (КЗП), КСУ у своєму Рішенні пояснив, що термін «законодавство», який вживається в ч.3 ст.21 КЗП щодо визначення сфери застосування контракту як особливої форми трудового договору, необхідно розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети й постанови Кабінету Міністрів України, прийняті у межах їхніх повноважень і відповідно до Конституції України й законів України.

Орієнтуючись на зазначене Рішення КСУ, необхідно зробити висновок, що у сфері дії трудового права поняттям «законодавство» («трудове законодавство») охоплюються як відповідні *закони, міжнародні договори, так і підзаконні акти.*

Однак слід наголосити, що зазначене «широке» розуміння терміна «законодавство» є не *загальногалузевим* (загальним для всіх галузей права), а *суто галузевим*. Воно стосується саме трудового права, але не є завжди правильним у будь-яких інших випадках використання цього терміна (напр., у складі «кримінального законодавства» *немає* підзаконних нормативно-

правових актів.)

Вказавши у своєму Рішенні, що в одних нормативних документах під «законодавством» необхідно розуміти тільки закони, а в інших – також і інші нормативні акти-документи, КСУ, на жаль, не пояснив, за якими *ознаками* необхідно визначати які саме акти-документи мав на увазі законодавець, використовуючи цей термін у тому чи іншому випадку.

На сьогодні вищевказане Рішення КСУ є об'єктом критики з боку деяких суддів КСУ, а також юристів-вчених, оскільки воно не внесло остаточну ясність у питання про тлумачення терміна «законодавство».

Система законодавства

Законодавство держави у широкому розумінні це система усіх упорядкованих певним чином нормативно-правових актів даної країни та міжнародних договорів, ратифікованих вищим законодавчим органом.

Законодавство – форма життя права. Саме законодавство надає нормам права формальну визначеність.

Структуру системи законодавства визначають як внутрішню організацію упорядкованих нормативно-правових актів, яка виражається в їх узгодженні та розподіленні за галузями та інститутами законодавства.

Розрізняють:

1. *Галузеву структуру*, що передбачає поділ нормативно-правових актів за предметом правового регулювання: цивільне, кримінальне, адміністративне законодавство та ін. Вона має такі види:
  - спеціальне законодавство – містить норми підгалузі права (водне, лісове законодавство та ін.);
  - комплексне (міжгалузеве) законодавство – містить норми декількох галузей права (законодавство про місцеве самоврядування та ін.).
2. *Субординаційну (ієрархічну) структуру*, яка передбачає поділ нормативно-правових актів за юридичною силою: закони, укази глави держави, постанови уряду та ін.
3. *Державно-організаційну структуру*, яка передбачає поділ нормативно-правових актів за їх територіальним значенням (федеральне законодавство та законодавство суб'єктів федерації та ін.)

СПІВВІДНОШЕННЯ СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА І СИСТЕМИ ПРАВА

Система законодавства і система права співвідносяться між собою як *зміст* (система права) та *форма* (система законодавства), тому відмінність між ними виявляється в наступному:

- система права є системою абстрактних правил поведінки, тому нерідко пишуть, що вона є «невидимою», оскільки відображає внутрішню будову права, а система законодавства є «видимою», оскільки вона являє собою зовнішню форму системи права;
- система права – це сукупність норм права, а система законодавства – сукупність нормативно-правових актів-документів;
- в системі права норми права логічно розподілені за галузями, підгалузями та інститутами. В системі законодавства нормативно-правові акти об'єднані за галузями та інститутами законодавства;
- система права має тільки горизонтальну (галузеву) структуру, складається з галузей права, які мають свій предмет і метод правового регулювання, а система законодавства може мати як горизонтальну (галузеву), так і вертикальну (ієрархічну) побудову;
- первинний елемент системи права – норма права зі своєю структурою: гіпотеза, диспозиція, санкція, а первинний елемент системи законодавства – стаття закону, що містить нормативний припис, який, як правило, не має всіх трьох структурних елементів логічної норми права;
- система права формується об'єктивно – відповідно до реально існуючої системи суспільних відносин, а система законодавства – результат цілеспрямованої діяльності уповноважених суб'єктів і тому в її формуванні наявний суб'єктивний момент;
- структурні елементи системи права не мають зовнішніх реквізитів (назв розділів, глав, статей та ін.), а структурні елементи системи законодавства такі реквізити, як правило, мають.

Систематизація нормативно-правових актів та її форми

Систематизація нормативно-правових актів – це діяльність із впорядкування та удосконалення нормативно-правових актів, зведення їх в єдину внутрішньо узгоджену систему.

Здійснення систематизації цих актів необхідно для:

- усунення протиріч між нормативно-правовими актами, встановлення та усунення дефектів законодавства;
- підвищення якості та ефективності законодавства,
- забезпечення зручності користування законодавством, доступності його використання громадянами та іншими суб'єктами права;
- полегшення пошуку юридичної норми, яка підлягає реалізації;
- сприяння вивченню законодавства, а також його дослідженню.

Розрізняють наступні форми (способи) систематизації нормативно-правових актів:

Облік – є діяльністю щодо накопичення нормативно-правових актів, підтримання в контрольному стані, а також створення пошукової системи, яка забезпечує ефективний пошук необхідної правової інформації.

Облік нормативно-правових актів може здійснюватись державними органами і недержавними організаціями як для внутрішнього, так і для зовнішнього користування. Основним завданням означеної форми систематизації є допомога в оперативному пошуку необхідної правової інформації.

Кодифікація – це така форма систематизації нормативно-правових актів, яка полягає в їх удосконаленні шляхом зміни змісту (переробки та узгодження) норм права, які пов'язані загальним предметом регулювання та об'єднання в новий єдиний нормативно-правовий акт.

Така форма систематизації націлена на докорінну переробку чинного законодавства шляхом підготовки та прийняття нового кодифікованого акта. Вона сприяє стабільності законодавства, тому кодифікаційні акти покликані бути основою законодавчої діяльності. Кодифікація у зв'язку з цим може мати лише офіційний характер.

Інкорпорація – це така форма систематизації, яка полягає у зовнішньому упорядкуванні (розташування в чи іншому порядку) вже чинних нормативних актів без зміни змісту.

При інкорпорації нормативно-правових актів вилучаються положення, що втратили юридичну силу, включаються внесені в них зміни та доповнення, виключаються положення, що не містять норм права.

Види інкорпорації:

1. За юридичним значенням:

- офіційна – здійснюється від імені компетентних органів, збірники є офіційною формою опублікування та на них можна посилалися при вирішенні юридичних питань;

- неофіційна – здійснюється іншими особами: видавництвами, науковими та навчальними закладами, практичними органами, окремими спеціалістами, тому видані збірники мають лише довідковий, інформаційний характер;

2. За обсягом:

- загальна (генеральна)
- галузева
- міжгалузева
- спеціальна (за окремими інститутами однієї галузі законодавства)

3. За критеріями об'єднання:

- хронологічна – упорядкування нормативно-правових актів здійснюється відповідно до часу їх опублікування та набрання чинності;

- предметна – упорядкування здійснюється за предметом правового регулювання (за галузевою приналежністю);

- суб'єктна – залежно від органу, яким видано інкорпоровані акти.

Консолідація – це така форма систематизації, яка полягає в об’єднанні декількох нормативно-правових актів, які діють в одній і тій самій сфері суспільних відносин, в єдиний нормативно-правовий акт, як правило, без зміни змісту.

Консолідація використовується там, де відсутня можливість кодифікації. Вона є уніфікацією нормативних актів, усуває їх множину, позбавляє їх від надмірної роздрібності. Ця форма систематизації сприяє об’єднанню загальних положень поточної правотворчості в однорідні групи, є проміжною ланкою між поточною правотворчістю та кодифікацією.

Питання для самоконтролю

1. Що слід розуміти під «законодавством» з огляду на тлумачення терміна «законодавство» Конституційним Судом України?
2. Що таке система законодавства?
3. Що таке систематизація законодавства?
4. Які є форми систематизації законодавства?
5. У чому полягає особливість інкорпорації як форми систематизації законодавства?
6. У чому полягає особливість консолідації як форми систематизації законодавства?
7. У чому полягає особливість кодифікації як форми систематизації законодавства?
8. Що таке галузева структура системи законодавства?
9. Що таке ієрархічна структура системи законодавства?
10. Що являє собою ієрархічна структура системи законодавства України?